

Sissejuhatus infotehnoloogiasse

**Protsessor, programmide tööpõhimõtted ja
programmeerimiskeeled**

- Meeldetuletus eelmisest loengust: protsessor ja assembler
- Programmeerimiskeeled: põhiideed ja näited
- Cache ja mäluhierarhia

Hierarhia pistikutest progekeelteni

- Esimene: programmeerimismeetod: kaablid ja pistikud
- Teine: von Neumanni arhitektuur, programm mälus binaarkoodina:

01011101 01001011 01010101 11010101 10101001

Lihtsam kirjutada hexas, nt 4A FC 09 B2

- Kolmas: Esmane progekeel: assembler.

Üks masinakäsk: tüüpiliselt üks rida assembleriprogrammi

- Neljas: Harilik progekeel ehk nn kõrgkeel (fortran, basic, c, java, python jne jne).

Harilikud valemid, if-then-else jne, a la $x = 2 * y + \sin(y) ;$

Ecki xComputer

- <http://math.hws.edu/TMCM/java/labs/xComputerLab1.html>
- Arvuti põhiosade (protsessor + mälu) simulatsioon väikese Java programmiga.
- Käsusüsteem sarnaneb väga esimeste päris-mikroprotsesoriga
- Lihtsama arusaadavuse tõttu kasutab kahebaidiseid mälupesid (16 bitti), mitte ühebaidiseid, nagu harilik arvuti.
- Mälu on 1024 pesa (1 K), seega 2 Kbaiti.
- Aadressi jaoks kasutusel 10 bitti.
- Esimestel koduarvutitel oli ka 4-16 Kbaiti (umbes sama hulk mälu)

Ecki xComputer ...

- Olulist: protsessori sees on väike hulk spetsiaal-mälupesid (registrid)
- Tehteid saab teha ainult nende registrite vahel.
- Ei ole näiteks võimalik liita otse kahte mälus olevat arvu: enne tuleb nad registritesse kopeerida, siis seal liita, siis tulemusregistrist (nn akumulaator) mäll kirjutada.
- Koha, kust mälust loetakse/kirjutatakse näitab ADDR register.
- Koha, kust lugeda järgmine käsk, näitab PC (program counter) register

Käskude täitmine

- **Kaks tsüklit üksteise sees:**
- **Välimine tsükkel** suurendab igal ringil PC-d (program counterit), st igal ringil võetakse täidetav käsk järgmisest mälupeasast.
- **Sisemine tsükkel** toimub iga käsu sees. Sisemise tsükli jooksul täidetakse käsu sisemisi pisi-samme.

Üks pisi-samm vastab mingile juhtmele voolu peale andmisele, mispeale käivitub vastav loogika-ahel protessoris ja selle tulemus salvestatakse mõnda registrisse.

- **Masina taktsagedus** on see sagedus, kui tihti pisi-samme täidetakse. Iga järgmise pisi-sammu alustamise jaoks on masinas kell, mis annab kindla sagedusega impulsse. Pisi-sammu number saadakse nende impulsside kokkulugemisega.

xComputer-i põhiregistrid

- The **X and Y registers** hold two sixteen-bit binary numbers that are used as input by the ALU. For example, when the CPU needs to add two numbers, it must put them into the X and Y registers so that the ALU can be used to add them.
- The **AC** register is the accumulator. It is the CPU's "working memory" for its calculations. When the ALU is used to compute a result, that result is stored in the AC. For example, if the numbers in the X and Y registers are added, then the answer will appear in the AC. Also, data can be moved from main memory into the AC and from the AC into main memory.
- The **FLAG** register stores the "carry-out" bit produced when the ALU adds two binary numbers. Also, when the ALU performs a shift-left or shift-right operation, the extra bit that is shifted off the end of the number is stored in the FLAG register.

... Registrid ...

- The **ADDR** register specifies a location in main memory. The CPU often needs to read values from memory or write values to memory. Only one location in memory is accessible at any given time.
- The **PC** register is the program counter. The PC specifies the location in memory that holds the next instruction to be executed.
- The **IR** is the instruction register. When the CPU fetches a program instruction from main memory, this is where it puts it. The IR holds that instruction while it is being executed.
- The **COUNT** register counts off the steps in a fetch-and-execute cycle. It takes the CPU several steps to fetch and execute an instruction. When COUNT is 1, it does step 1; when COUNT is 2, it does step 2; and so forth. Remember that as the COUNT register counts 0, 1, 2,..., just one machine language program is being executed

Ecki assembler

- This program counts. It starts by putting the number 1 into memory location 12, and then it adds one to the number in that location over and over, forever.

```
LOD-C 1          LOD-C 1      ; Set Count equal to 1
STO 12           STO Count
LOD 12           Loop: LOD Count ; Add 1 to Count
INC              INC
STO 12           STO Count
JMP 2            JMP Loop      ; Jump back to start of loop

                  @12
Count: data ; Location to be used for counting
```

Sumto MIPS-I (SGI spinoff) assembleris

- Argumendid registritesse \$4 ja \$8
- Resultaat registrisse \$2

```
sumto:                                ; Register $4 on n
    li    $3, 0                       ; Register $3 on summa
    li    $2, 0                       ; Register $2 on i
    blt   $4, $0, L3                 ; Kui n<0 mine L3
L5:    addu $3, $3, $2                ; sum = sum + i
    addu  $2, $2, 1                   ; i = i + 1
    ble   $2, $4, L5                 ; Kui i<=n mine L5
L3:    move $2, $3                    ; Sum sisaldab resultaati.
    Jr    $31                        ; Mine aadressile registris $31
```

Sumto ja Sun Sparc'i assembler

- Sparc saadab argumendid registrites %o0 kuni %o7 ja resultaadi %o0
- Instruktsioon peale hüpet tehakse alati

```
_sumto:                ; Register %o0 on n.
    mov %o0,%g3        ; Salvesta n registrisse %g3.
    mov 0, %o0         ; Register %o0 on nyüd sum.
    cmp %o0,%g3        ; Kui 0>n ...
    bg  L3             ; ... mine L3
    mov 0, %g2         ; ,aga enne i=0.
    add %o0,%g2,%o0    ; sum = sum + i.
L5:    add %g2,1 ,%g2   ; i = i + 1.
    cmp %g2,%g3        ; Kui i<=n ...
    ble,a L5           ; ... mine L5
    add %o0,%g2,%o0    ; ,aga enne sum = sum + i.
L3:    retl            ; Valmis...
nop                ; ,aga enne ära tee midagi!
```

Sumto ja Intel 386, 486, Pentium, ...

- 386 on vähe registreid, argument saadetakse hariliku mälu kaudu. Resultaat saadetakse registris %edx.

_sumto:

```
    pushl %ebp                ; Loome ''framepointer''-i
    movl  %esp,%ebp          ;
    movl  8(%ebp),%ecx        ; Võta n.
    xorl  %eax,%eax           ; sum = 0
    xorl  %edx,%edx           ; i = 0
    cmpl  %ecx,%eax           ; Kui i>n ...
    jg    L3                  ; ... mine L3
    .align 2
L5:   addl  %edx,%eax          ; sum = sum + i
      incl  %edx               ; i = i+1
      cmpl  %ecx,%edx          ; Kui i<=n ...
      jle   L5                 ; ... mine L5
L3:   leave                ; Taasta ebp.
      ret                     ; Valmis!
```

Sumto ja ARM

- ARMil on 16 registrit r0, ..., r15, kuid osa neist on eritähendusega (näiteks, r15 on program counter)

entry

sumto:

mov r1, #0 ; sum = 0

mov r2, #0 ; i = 0

ldr r3, N ; r3=N

loop:

cmp r3, r2 ; eeldame r3=N

bgt finish ; kui n>i, mine finish

add r2, r2, #1 ; i = i + 1

add r1, r1, r2 ; sum = sum + i

B loop ; uus tsükkel

finish:

end

N DCD #1000 ; mälupea N algväärtusega

Programming is linguistic

- Programming is an **explanatory** activity.
 - To yourself, now and in the future.
 - To whoever has to read your code.
 - To the compiler, which has to make it run.
- Explanations require **language**.
 - To state clearly what is going on.
 - To communicate ideas over space and time.

Programming and description languages

- **Programming languages**, in the familiar sense:

Fortran, C, Java, C#, Python, Javascript etc.

- **Description languages** (i.e. not for programming):

Text layout: html

Html layout nuances: css

Database query tasks: SQL

Data representation: XML, json, csv

... etc

Kõrgkeeled

- **Automatiseerivad ja lihtsustavad** hulga “harilikke” protseduure, mida assembleris programmeerides vaja
- Ei anna assembleriga analoogilist kontrolli masina üle
- Kõrgkeeled on erineva abstraktsusastmega:
 - Masinalähedane ja ebamugav: Fortran, C (portaabel assembler)
 - Abstraktsem ja mugavam: Lisp, Ada, ML, Java, Python,
- **Peale programmeerimiskeelte on veel hulk muid keeli:**
 - Päringukeeled (SQL, RDQL,)
 - Kujunduskeeled (HTML, PS, ...)
 - Spetsifitseerimiskeeled (loogikakeeled, UML,)
 -

Kuidas keeles X kirjutatud programmi täidetakse?

NB! arvuti suudab täita ainult masinkoodis programme.

Kaks põhivarianti keeles X programmi täitmiseks.

- **Kompileerimine:** masinkoodis programm nimega kompilaator teisendab keeles X programmi masinkoodfailiks Y. Seejärel täidetakse saadud masinkoodis programm Y. Näide: C.
- **Interpreteerimine:** masinkoodis programm nimega interpretaator loeb sisse X keeles faili, kontrollib/ veidi teisendab teda ja asub nõ sisekujul varianti rida-realt täitma. Näited: Python, PHP, Perl, vanemad Javascripti mootorid jne.

NB!

- Programmi interpreteerimine on ca 10-200 korda aeglasem, kui kompileeritud koodi täitmine.
- Põhimõtteliselt saaks igas keeles kirjutatud programme nii interpreteeritult täita kui kompileerida.
- Praktikas eelistatakse vahel interpreteerimist, vahel kompileerimist.

Kuidas keeles X kirjutatud programmi täidetakse?

Kompromissvariante:

- Kompilaator kompileerib X faili **vahekoodiks** Y, seejärel interpreteeritakse vahekoodi Y (Python, Java).
- Interpretaator interpreteerib vahekoodi Y, kuid **kompileerib töö ajal osa Y-st masinkoodiks**, mida seejärel täidab (Java ja Firefox'i Javascript) nn just-in-time compilation ehk **JIT**.
- Chrome V8 Javascript: kompileerib algul kogu programmi masinkoodiks kiire kompilaatoriga, seejärel kompileerib töö käigus selgunud kriitilised kohad aeglasema optimeeriva kompilaatoriga, mis annab kiiremini töötava tulemuse.

Kompileeritava programmi valmimine

Olgu meil (näiteks C keeles) failid main.c ja swap.c

Teeme gcc main.c swap.c -o minuprogramm

Kompilaator (näiteks gcc) teeb järjest mitut eri asja:

■ Kompileerimine

- Kompilaator teeb neist assemblerikeelsed ajutised failid
- Kompilaator teeb assemblerfailidest masinkood+sümbolinfo failid

■ Linkimine

- Linkur otsib kokku vajalikud olemasolevad failid osa sümbolinfo seostamiseks päris koodi-viidetega

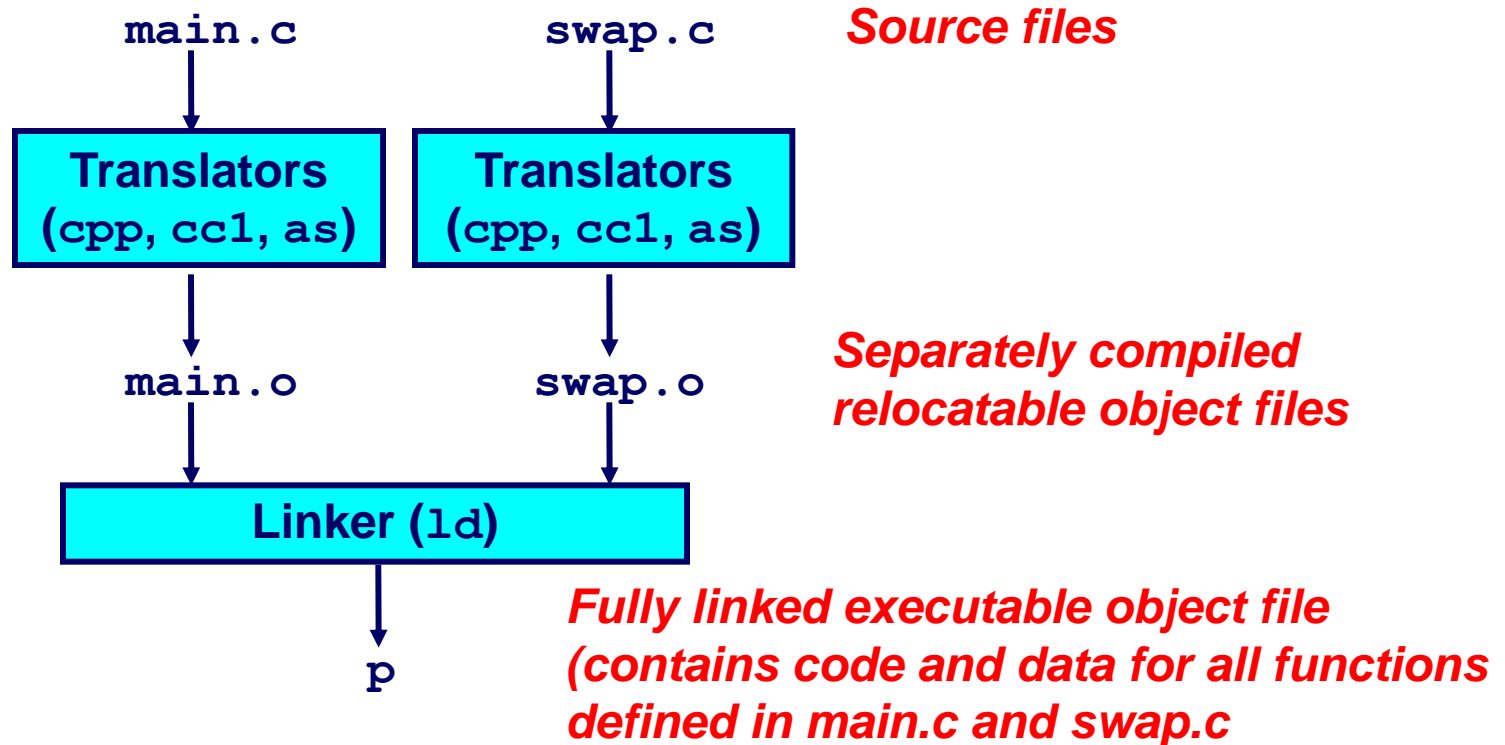
Käivitame saadud programmifaili minuprogramm:

- Opsüsteemi **loader** otsib lisaks vajalikud olemasolevad failid osa sümbolinfo seostamiseks päris koodi-viidetega
- Saadud kogum paigutatakse mällu, tehakse opsüsteemi infoblokk tema jaoks (protsess) ja kogum käivitatakse

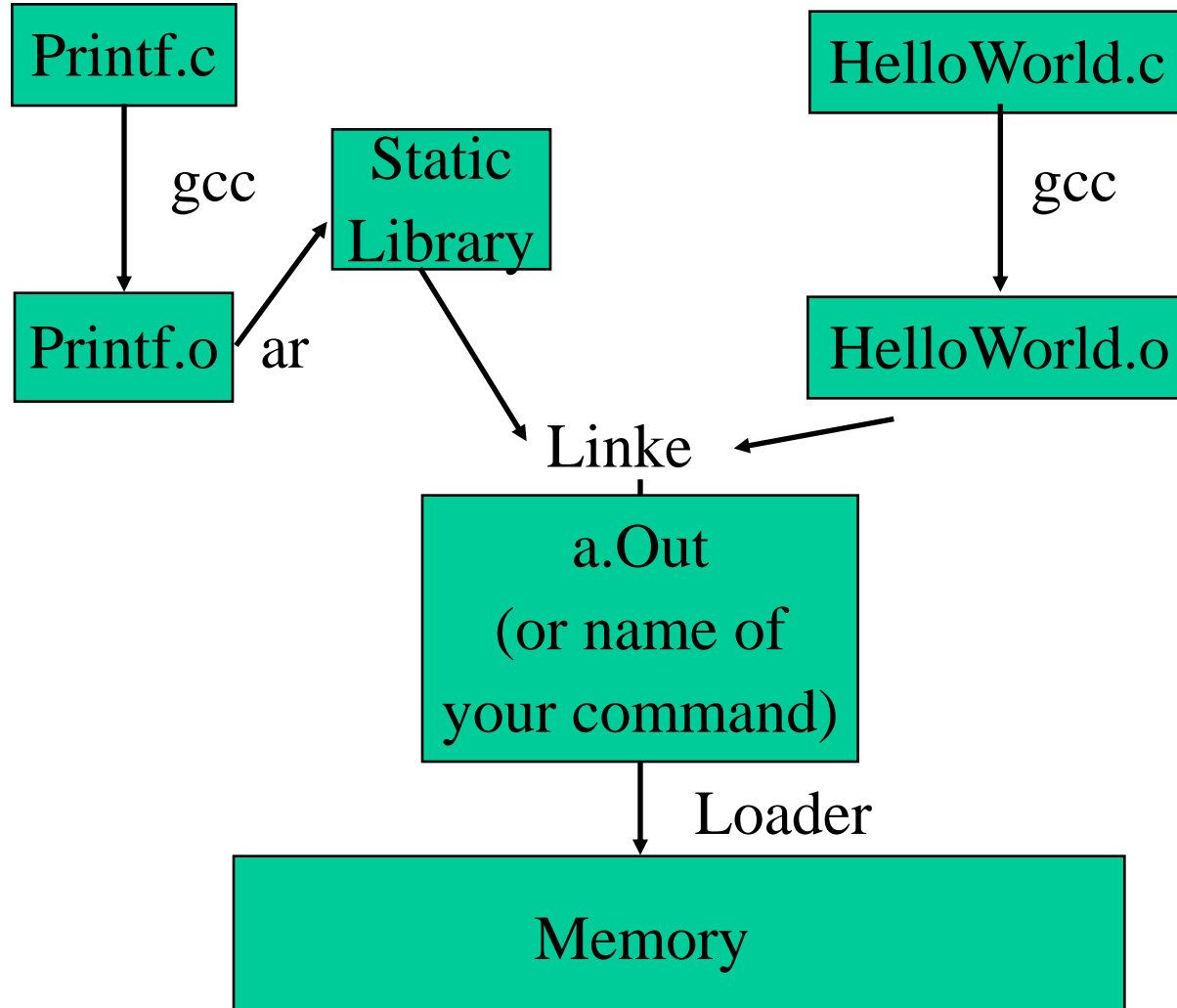
(CMU Bryant & Hallaron course) Static Linking

Programs are translated and linked using a *compiler driver*:

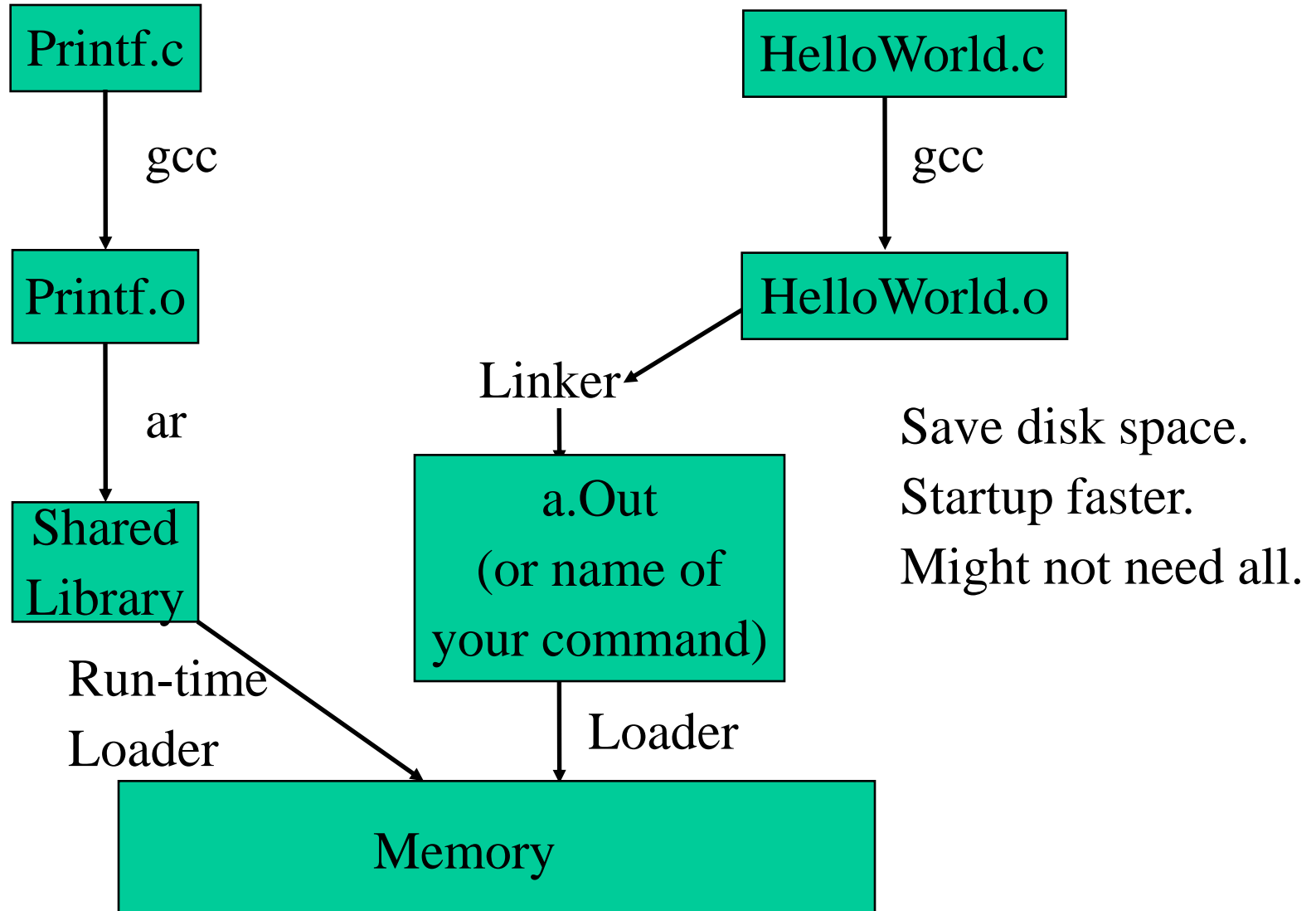
- `unix> gcc -O2 -g -o p main.c swap.c`
- `unix> ./p`

(CMU B&H ..) Static Linking and Loading

(CMU B&H ..) Run-time Linking/Loading

Keelte erisused: kolm põhiasja

- **Süntaks** (kuidas kirjutatakse näiteks **if .. then .. else** ühes või teises keeles)
- **Semantika** ehk tähendus (mida õigesti kirjutatud programm tegelikult siis teeb)
- **Teegid (libraries)** (millised **valmisprogrammijupid** on selle keele jaoks kergesti kättesaadavad või kohe kaasa pandud)

Keeled: tüüpilised asjad, mida pea iga keel pakub

■ Primitiivsed andmetüübid:

- int, char etc (näiteks: 1 ja -3 on int-id, 'c' ja 'a' on char-id)
- string (näiteks "aaa123bb")
- massiiv (näiteks `a[1]=2; a[2]=20; a[3]=15; y=2; x=a[y]+a[1]+3;`)

■ Avaldised:

- näiteks $x = (y * 2) - (5 + x)$;

■ Elementaarsed juhtkonstruktsioonid:

- valik: `if ... then ... else`
- tsükel: `while(x<10) x=x+1;`

■ Funktsioonid:

- defineerime: `int kuup(int x) { return x * x * x }`
- kasutame: `x = kuup(1+kuup(3))+kuup(y);`
- kasutame rekursiivselt:

```
int fact(int x) { if (x<=0) return 1; else return x*(fact(x-1)); }
```


Keeled: näited lisavõimalustest eri keeltes

- Kiired bitioperatsioonid, otsepöördumine mälu kallale: C
- Keerulisemad andmetüübid: listid, hash tabelid jne: Lisp, Python, Javascript
- Erikonstruktsioonid stringitöötluks: Perl, PHP
- Objektid: C++, Java, C#, Python, Lisp
- Moodulid (enamasti ühendatud objektidega): C++, Java, C#
- Veatöötluks konstruktsioonid (exceptions): Python, Java, C#
- Prahikoristus: kasutamata andmed visatakse välja (Java, Python, Lisp, ...)
- Sisse-ehitatud tugi paralleelprogrammide jaoks: Java, C#
- Reaalaja-erivahendid: Ada
- “Templates” (programm tulemuse sees): PHP, JSP, Pym
- Uute programmide konstrueerimine töö käigus: Lisp, Scheme, Javascript
- Loogikareeglid: Prolog
- “laisk” viis funktsioone arvutada: Miranda, Hope, Haskell
- Pattern matching (viis funktsioone defineerida): ML, Haskell
- **jne...**

■ FORTRAN

```
INTEGER FUNCTION sumto(n)
  isum = 0
  DO i 10 = 0,n
    isum = isum + i
10 CONTINUE
  sumto = isum
  RETURN
END
```

COBOL: summeeri arve 0...n

■ COBOL

PROCEDURE SUMTO USING N, Answer.

Begin.

PERFORM VARYING LoopCount FROM 0 BY 1

UNTIL LoopCount GREATER THAN N

MULTIPLY Answer BY LoopCount GIVING Answer.

END-PERFORM.

EXIT PROGRAM.

LISP: summeeri arve 0...n

■ LISP

```
(defun sumto (n)
  (if (= 0 n)
      0
      (+ n (sumto (n 1)))))
```

Sumto ja C

■ C (ja C++ ja Java ja C#)

```
int sumto(int n) {  
    int i,sum = 0;  
    for(i=0; i<=n; i=i+1)  
        sum = sum + i;  
    return sum;  
}
```

Sumto ja Modula-2

■ Modula-2

```
PROCEDURE sumto (n: INTEGER) : INTEGER;  
VAR sum, i: INTEGER;  
BEGIN  
    sum:=0;  
    FOR i:=0 TO n DO  
        sum:=sum+i  
    END;  
    RETURN sum  
END sumto;
```

Sumto ja Modula-2

■ Modula-2

```
PROCEDURE sumto (n: INTEGER) : INTEGER;  
VAR sum, i: INTEGER;  
BEGIN  
    sum:=0;  
    FOR i:=0 TO n DO  
        sum:=sum+i  
    END;  
    RETURN sum  
END sumto;
```

■ Ada

```
function sumto(n: in INTEGER) return INTEGER is
    sum : INTEGER := 0;
begin
    for i in 0..n loop
        sum := sum + i;
    end loop;
return sum;
```

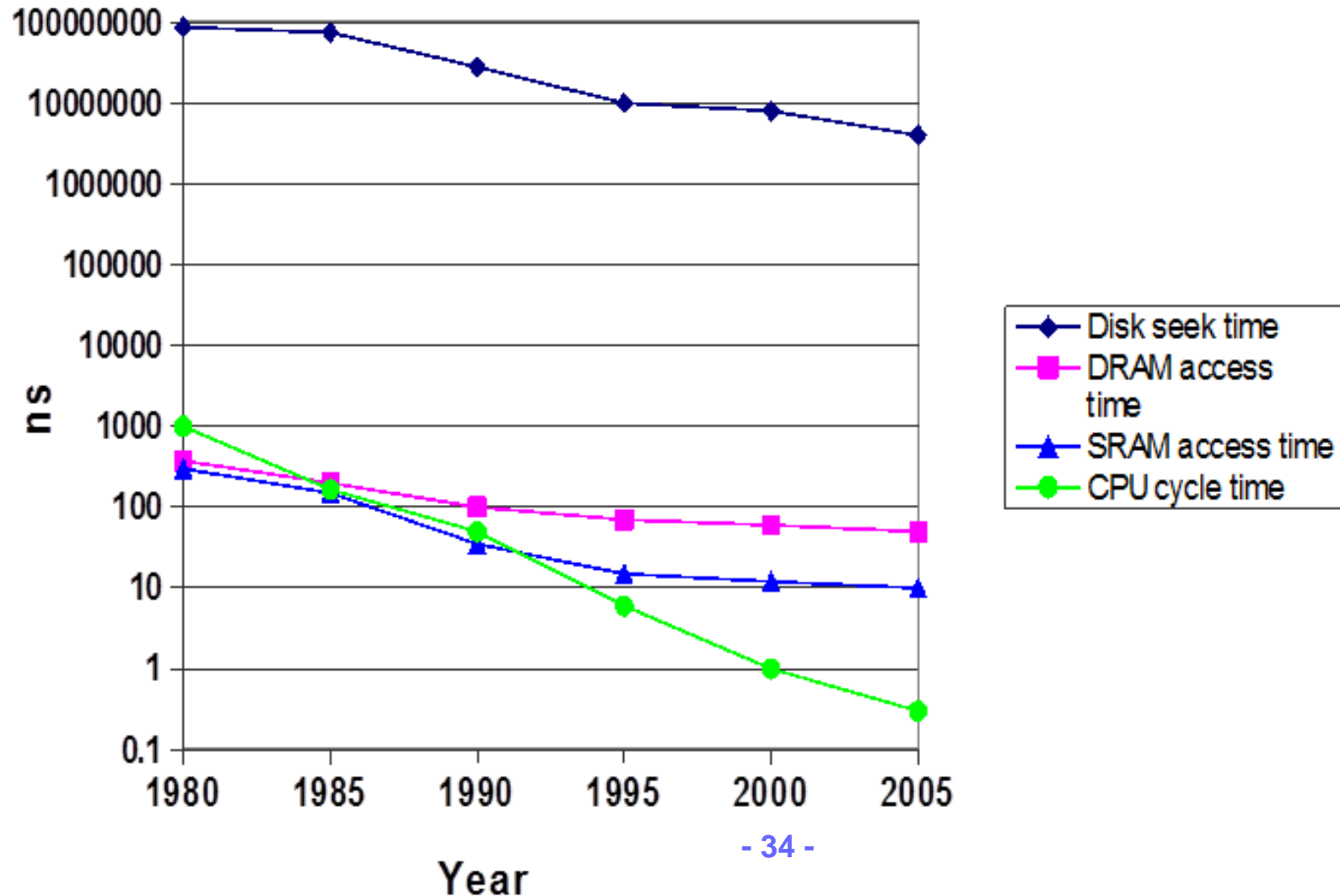

Sumto ja Python

■ Python

```
def sumto(n):  
    sum=0  
    for i in range(n+1):  
        sum=sum+i  
    return sum
```

(CMU B&H ..) The CPU-Memory Gap

The gap widens between DRAM, disk, and CPU speeds.

Cache ja mälu hierarhia

